

Demokratiets krise og de nye autokratier – redaktionelt forord

Peter Seeberg og Mikkel Thorup

Der synes i dag at herske en konsensus om, at demokratiet er slidt og træt, hvis ikke endda ved at vælte helt. Tænkere som politikforskerne David Runciman og Jan Zielonka hævder, at det moderne demokrati befinder sig i en dyb krise, og at nye autokratiske og populistiske tendenser truer fundamentet for vores politiske system.¹ Vore demokratier synes, med en metafor anvendt af Runciman, at gennemleve en midtlivskrise, hvor de har mistet orienteringen og ser ud til at falde fra hinanden.

I Europa har vi set alvorlige demokratiske krisetegn i forbindelse med den engelske Brexit-diskussion, i nye højrenationale bevægelser i Tyskland og Italien og i stærkt konservative partier i Polen og Ungarn. På den internationale scene gør populistiske slagord og markant nationalisme sig gældende hos de politiske ledere i USA og Rusland, mens der i bl.a. Tyrkiet og i Mellemøsten ses forstærkede autokratiske tendenser. Brasilien, Burundi og Filippinerne repræsenterer eksempler fra andre verdensdele.

Er det på baggrund af disse tendenser meningsfuldt at tale om en bølge af autokratisk politisk udvikling? I et nyligt nummer af tidsskriftet *Democratization* hævder den tyske politolog Anna Lührmann og den svenske politolog Staffan I. Lindberg, at demokratiske regimers forfald over det seneste årti må betegnes som en global politisk udfordring.² Udviklingen har givet anledning til en lang række studier i begrebet autokratisering, der forenklet udtrykt kan opfattes som det modsatte af demokratisering. Autokratisering kan foregå hastigt, typisk i forbindelse med politiske kup eller kupforsøg. Eller der kan være tale om processer, som gradvist udhuler og eventuelt afvikler et eksisterende, måske velfungerende demokrati.

Snarere end den amerikanske forfatter og politolog Francis Fukuyamas opfattelse af, at historien med den endelige sejr for det liberale demokrati

har nået sin afslutning, argumenterer Lührmann og Lindberg i en kvantitativt anlagt undersøgelse for, at markante udtryk for autokratisk udvikling er slået igennem i flere lande end nogensinde før. De konkluderer dog, at ligesom det var for tidligt at erklære historiens afslutning i 1992, er det for tidligt at hævde demokratiets afslutning nu.³

Denne bogs kapitler fokuserer på demokratiets krise i dets forskellige nationale udformninger. Kapitlerne kan læses hver for sig, men samlet giver de en diagnostik af demokratiets aktuelle tilstand, dets forskellige udfordringer og løsningsmodeller. Kapitlernes forfattere forfølger den generelle tematik i de konkrete nationale kontekster og med udgangspunkt i forfatterernes forskellige faglighed. Kapitlerne i bogen bygger således ikke på en entydig og på en gang fastlagt analytisk model, ligesom der kan være nuanceforskelle i begrebers definitioner, men de skeler alle på forskellig vis til den diskussion, der over de seneste årtier har været ført om demokratiske tilbageskridt – inden for den akademiske verden, i internationale medier og overalt i politiske dialoger og/eller konfrontationer i parlamenter, internationale organisationer og tænketanke. Ligeledes forfægter bogen ikke et bestemt politisk standpunkt, men det forekommer relevant indledningsvist at nævne, at alle forfatterne betragter det liberale, repræsentative demokrati som deres mere eller mindre klart udtalte ideal og som det normative udgangspunkt for deres vurderinger.

Bogen består af tre afsnit. Første afsnit består af dette redaktionelle forord, bogens indledning samt et tematisk kapitel, som diskuterer neoliberal demokratiteori. Herefter følger et afsnit med en række kapitler, som diskuterer demokratiets krise, populisme og autokrati med udgangspunkt i europæiske stater. Det tredje afsnit består af kapitler, som analyserer eksempler på demokratiske tilbageskridt og forstærkede autokratiske tendenser i stater uden for Europa.

Demokrati og autokrati – en analytisk ramme

Det er en central pointe i denne antologi, at demokratiske tilbageskridt ikke er forbeholdt den europæiske politiske scene. Tværtimod synes der mange steder på kloden at aftegne sig konturer af forstærkede autokratiske tendenser, som i sagens natur kan have mange forskellige forløb. Udgangspunktet for bogen er at tage afsæt i demokratiet og dets modsætning, autokratiet – og begge begrebers mangfoldige former. Som et tankevækkende udtryk for dette hævder den tyrkiske politolog Selen A. Ercan og den australske filosof Jean-Paul Gag-

non, at begrebet demokrati i den omfattende litteratur herom er blevet knyttet sammen med mere end 500 forskellige beskrivende adjektiver som fx direkte, indirekte, liberalt, parlamentarisk eller repræsentativt demokrati.⁴

Langt den største del af de senere års mange diskussioner om demokratiets krise er knyttet til mere eller mindre velfungerende demokratiske stater og de tilbageslag, som måtte have eller har fundet sted blandt dem. Men også autokratier kan i forskelligt omfang opleve demokratiske tilbageskridt, som fx når Jordans kong Abdullah flere gange udskyder eller helt aflyser ellers annoncerede parlamentsvalg, eller – mere bastant – når Thailand i perioden fra 2006 til 2014 forandrer sig fra at være et mere og mere problematisk demokrati til at være et lukket autokrati. Et forskningsprojekt, gennemført af de italienske politologer Andrea Cassani og Luca Tomini, har undersøgt en lang række stater og – i et komparativt perspektiv – forsøgt at sammenfatte den udvikling, der har fundet sted i perioden fra den kolde krigs afslutning omkring 1990 til op mod vores egen tid, hvad angår tendenser til autokratisering. De definerer begrebet som en samfundsforandrende proces hen imod autokrati, som gør udøvelsen af politisk magt mere tilfældig og undertrykkende, og som indskrænker feltet for konkurrence om og deltagelse i den politiske udvælgelse af regeringen.⁵ Dermed understreges det processuelle aspekt, ligesom nogle af de konsekvenser, udviklingen kan have i de pågældende stater, bliver antydnet.

De mange forskellige typer af demokratiske tilbageskridt peger på nødvendigheden af et sæt af begreber, som kan anvendes i forbindelse med en analyse af de forløb, som finder sted i forskellige lande. Cassani og Tomini skelner mellem en række kategorier, som tilsammen repræsenterer et kontinuum, der strækker sig fra liberalt demokrati til lukket autokrati. Imellem disse to yderpunkter findes mellemformer, der i den demokratiske kontekst kan benævnes imperfekt eller illiberalt demokrati (se Mikkel Thorups indledning til denne bog) og i den autokratiske kontekst kan betegnes elektoralt eller kompetitivt autokrati. Grafisk kan det illustreres således:

Liberal demokrati

Imperfekt demokrati

Kompetitivt autokrati

Lukket autokrati

Der er to vigtige pointer knyttet til dette kontinuum: for det første, at de enkelte begreber ikke refererer til en bestemt veldefineret og uforanderlig tilstand, men snarere repræsenterer en række forskellige politiske variationer, inden for

hvilke de givne stater kan siges at befinde sig. For det andet, at bevægelser fra én kategori til kategorien lige ved siden af nok er det typiske, men at der også af og til ses mere dramatiske udviklinger, hvor en stat i løbet af en måske endda forholdsvis kortvarig overgangsperiode bevæger sig fra fx at være et imperfekt demokrati til et lukket autokrati (som Thailand i ovennævnte eksempel). Som beskrevet af de amerikanske politologer Steven Levitsky og Lucan Way har vi især efter den kolde krigs afslutning set markante forandringer, hvor nogle kompetitive autokratiske regimer blev demokratiske (fx Peru, Slovakiet eller Taiwan), andre forandrede sig i modsat retning og blev renlivede lukkede autokratier (som fx Hviderusland, Cambodia eller Rusland), mens andre igen (som fx Albanien, Benin og Ukraine) bevægede sig frem og tilbage mellem imperfekt demokrati og kompetitivt autokrati.⁶

Hvad er det mere præcist, vi forstår ved autokrati og autokratisk udvikling? Eller sagt på en anden måde: Hvordan kan vi i vores analyser af demokratiets krise identificere, om der i den givne sammenhæng er tale om autokrati, og om det evt. er meningsfuldt at benævne en given udvikling som forstærket tendens til autokratisering? Inspireret af den spanske sociolog Juan Linz, som allerede i 1978 skrev værket *The Breakdown of Democratic Regimes*,⁷ har de to amerikanske politologer Steven Levitsky og Daniel Ziblatt præsenteret et sæt af indikatorer, der kan anvendes i analyser af udviklinger relateret til autokratisering. Levitsky og Ziblatt foreslår disse fire felter som væsentlige indikatorer på, om det er relevant at tale om autokrati i den givne kontekst eller ej:

- 1) afvisning af (eller svag opbakning til) demokratiske spilleregler
- 2) benægtelse af politiske modstanderes legitimitet
- 3) accept af eller opmuntring til vold
- 4) parathed til at indskrænke modstanderes civile friheder, inkl. medier

Inden for rammerne af hver enkelt dimension stiller Levitsky og Ziblatt så en række spørgsmål, som præciserer, dels at de enkelte dimensioner hver især rummer en række underaspekter, dels at der kan være tale om en udvikling i retning af autokratisering eller det modsatte. Et eksempel: Hvis man vil undersøge indikatoren "afvisning af (eller svag opbakning til) demokratiske spilleregler", er fx disse spørgsmål relevante:

- a) Bliver forfatningen afvist, eller udtrykkes der en villighed til at overtræde eller bryde denne?
- b) Udtrykkes der behov for antidemokratiske foranstaltninger, såsom at aflyse valg, bryde eller suspendere forfatningen, forbyde bestemte organisationer eller begrænse basale civile eller politiske rettigheder?
- c) Forsøger man at anvende (eller anbefale brugen af) ikke-forfatningsmæssige midler med henblik på at ændre regeringen, såsom militærkup, voldelige opstande eller masseprotester med det mål at fremtvinge forandringer af regeringen? Og endelig:
- d) Forsøger man at underminere legitimiteten af valg, fx ved at afvise troværdige valgresultater?⁸

Jan Zielonka hævder, at den europæiske udvikling fører til, hvad han benævner en kontrarevolution. Hermed mener han, at de antiliberale, autokratiske tendenser, vi ser i fx Cypern, Grækenland, Italien, Polen, Portugal og Ungarn, kan forklares ved at erkende, at det bl.a. er EU's politikker, der har ført til, at disse medlemsstater føler sig truet af fx Bruxelles' ambitioner om at fordele byrderne i forbindelse med de migranter og flygtninge, der ankommer til Europa og søger opholdstilladelse eller asyl. Der udvikler sig, hvad Zielonka betegner som en art geopolitisk frygt, hvor nogle af de svagere medlemsstater opfatter sig som dikteret eller måske endda straffet af EU's politiske beslutninger – og derfor reagerer ved så at sige at rebellere mod EU-elitens pres.

I forbindelse med diskussionerne om forstærkede tendenser til autokratisk udvikling (eller blot autokratisering) bliver begrebet konservatisme ofte anvendt til at karakterisere den udvikling, der er i gang. Dette er ikke altid meningsfuldt, hvis der er tale om radikale politiske forandringer over et (forholdsvis) kort spænd af år, idet konservatisme jo netop i sin oprindelige betydning indebærer at søge at undgå hastige og gennemgribende forandringer af det bestående samfund. Når det alligevel giver mening, er det, fordi den retorik, som hyppigt ses anvendt i forbindelse med demokratiske tilbageskridt, i dag ofte henviser til konservative eller traditionalistiske værdier relateret til nationen, fædrelandet, lov og orden, familien, slægten, kirken og troen på det religiøse som et væsentligt element i samfundslivet. Henvisninger til nationens afgørende vigtighed fremføres således jævnligt af de aktuelle statsledere i fx Polen og Ungarn såvel som i Rusland eller Tyrkiet – og hyppigt i forbindelse med kritik af tendenser til

globalisering, overnationale instansers indflydelse, EU-dominans etc.⁹ Retorikken får her en tydelig populistisk karakter, hvor en udefrakommende elite (fx EU-bureaukrater eller -politikere) påstås at blande sig i forhold, der bør være nationale anliggender.

Bidragene i antologien

I det følgende præsenteres i kort form centrale emner i bogens kapitler, så det fælles tematiske udgangspunkt markeres, samtidig med at den store variation i formerne for demokratiske tilbageskridt og forstærkede autokratiske tendenser understreges. Netop understregningen af forskelligartetheden i de former for demokratiske tilbageskridt, der analyseres i bogen, har været et væsentligt udgangspunkt for udarbejdelsen af bogen. Ligeledes har vi heller ikke ønsket at lægge en bestemt analytisk model eller et stramt begrebsapparat ned over kapitlerne. Derimod har det været ambitionen at lade bogens forfattere sætte fingeren på særlige nationale forhold, specifikke historiske baggrunde og særlige udviklingstræk, som tilsammen kan forklare, hvordan vi skal forstå aktuelle demokratiske tilbageskridt og forstærkede autokratiske tendenser.

I forlængelse af bogens indledning diskuterer *Jacob Jensen* i et tematisk kapitel, i hvor høj grad der med neoliberalismens gennembrud finder en markedsliggørelse af den offentlige sfære sted. Den tiltagende anvendelse af public choice-mekanismer som regulativt princip for organiseringen af den offentlige sektor indebærer ikke bare, at kollektive beslutningsprocesser afløses af privatisering og udlicitering, men at begrebet demokrati omdefineres. Udviklingen indebærer en forarmelse af den offentlige sfære, fordi borgerens politiske deltagelse dybest set bliver til et spørgsmål om at lade være med at købe en ydelse – og dette ser Jensen som en væsentlig årsag til demokratiets krise.

Ifølge *Casper Sylvest* var det måske mere end nogen anden Labours Tony Blair, der indså, at man ved at satse på den politiske midte kunne opnå politisk dominans. Samtidig fulgte Blair en forholdsvis Europavenlig kurs. Men snarere end at tage kampen op ved også at være midtsøgende blev det konservative svar en udtalt euroskeptisk linje, der gradvist kom til at rumme mere direkte krav om at Storbritannien skulle forlade EU-samarbejdet. Kapitlet undersøger, hvorfor der opstod en euroskeptisk højrepopulisme i Storbritannien, for med dette som afsæt at diskutere Brexit-afstemningens betydning.

Thomas Wegener Friis viser i sit bidrag, at højrepopulismen også har vundet indpas i tysk politik. Højrefløjspartiet Alternative für Deutschland (AfD) har siden 2017 været repræsenteret i alle delstatsparlamerter i Tyskland, i Forbundsagen og i Europa-Parlamentet. Et opgør med EU dannede afsæt for AfD's opståen og udbredelse – særligt efter flygtningekrisen i 2015 i kombination med en populistisk antiindvandringdiskurs. Friis diskuterer, hvordan det etablerede Tyskland (inkl. den tyske sikkerhedstjeneste) indtil videre uden succes har forsøgt at inddæmme AfD og udgrænse partiet fra tysk mainstreampolitik.

Også i Frankrig har det yderste højre været på kollisionskurs med de gamle partier og de eksisterende politiske forhold. Spørgsmålet, som *Manni Crone* stiller i sit bidrag, er imidlertid, om den yderste højrefløj fortsat repræsenterer en trussel mod det franske demokrati. Marine Le Pens parti, Rassemblement National, arbejder inden for demokratiets rammer, men ønsker at etablere et direkte demokrati, der lader folkeviljen komme til udtryk og udfordrer det liberale demokratis institutioner. Crone peger afslutningsvist på, at det nye højres forståelse af begreber som nation, statsborgerskab og politisk fællesskab afgørende sætter oplysningsfilosofiens – og dermed republikkens – værdier under pres.

Principper om upartiske domstole, fri meningsdannelse, forsamlingsfrihed, kort sagt centrale byggesten i det liberale demokrati, anfægtes i markant grad både i Ungarn og Polen. Det viser *Marlene Wind* i sit kapitel om illiberalismens fremmarch i de to stater. Ungarns leder Viktor Orbán har endda eksplicit gjort sig til talsmand for illiberalismen i en særlig kristen variant. Wind påpeger, at den gradvise bevægelse i denne retning (også i Polen) til en vis grad er foregået i ubemærket og først for relativt nylig er blevet en kilde til konflikt med de øvrige EU-medlemslande og med EU's centrale institutioner, i særdeleshed parlamentet. Omvendt er EU's institutioner blevet genstand for en nationalistisk og populistisk funderet kritik fra såvel Ungarns som Polens side, der begge synes at bevæge sig mod autokratiske styreformers.

Christian Axboe Nielsen præsenterer i sit bidrag om autokratiske tendenser på Balkan en analyse af en række stater, der for de flestes vedkommende udviser, hvad Nielsen omtaler som bekymrende autokratiske tendenser. Hans analyse trækker på begrebet stabilitokrati, hvilket netop skal forstås som et styre, hvor udemokratiske praksisser gør sig gældende. Muligheden for at blive EU-medlem har været og er et centralt motiv i Balkanlandenes udenrigspolitik, og indtil

2010 bevægede udviklingen sig i retning af EU-tilnærmelse. Siden er forholdet mellem EU og de forskellige stater, på trods af forsøg på at modvirke dette fra Europa-Kommissionens og Tysklands side, på mange områder blevet forværret – med Nordmakedonien som måske eneste undtagelse.

Populistiske ledertyper som Silvio Berlusconi og Matteo Salvini udstiller ifølge *Gert Sørensen* det italienske “politiske systems porøsitet og åbenlyse dysfunktionalitet”. Men denne aktuelle realitet kommer ikke ud af intet; Italien har op igennem det sidste århundrede leveret det ene eksempel efter det andet på demokratiske tilbageskridt eller lejlighedsvis sammenbrud. Med Berlusconi-æraen og neoliberalismens indtog i Italien blev ambitioner om at sikre social retfærdighed og lighed opgivet til fordel for vækst og forøget privatforbrug. Og i de senere år er en ‘anden populistisk vending’ indtruffet, der bl.a. bygger på illiberale præferencer, ‘digital populisme’ og antiimmigration.

Ovenstående eksempler fra Europa indikerer, at demokratiske processer kan udnyttes til forsøg på at undergrave demokratiets institutioner. *Niels Bjerre-Poulsen* undersøger, hvordan valget af Donald Trump til USA's præsident og hans politiske handlinger siden da understreger denne pointe. En vigtig forklarende faktor synes ifølge Bjerre-Poulsen at være den markante (og voksende) partipolitiske polarisering i USA, men også at mange vælgere ønskede at sende en ‘menneskelig molotovcocktail’ til Washington D.C. Trumpismen rejser bl.a. spørgsmålet, om og i hvor høj grad det amerikanske checks and balances-system vedvarende kan holde til markante angreb fra dets egen præsident.

Udgangspunktet er et andet for *Erik Kulavigs* analyse af Rusland under Vladimir Putin. Putin efterfulgte Boris Jeltsin som præsident i år 2000 og blev genvalgt i 2004, og efter en periode mellem 2008 og 2012 som ministerpræsident har han været præsident siden. Det er en udbredt opfattelse, at Rusland især fra 2012 slår ind på, hvad der benævnes den særlige russiske vej. Kulavig gør dog opmærksom på, at hvad angår statens rolle, giver det god mening at placere begyndelsen på denne udvikling langt tidligere. Statsformen kan betegnes som ‘styret demokrati’ og betyder i realiteten, at Putin kontrollerer parlamentet – men samtidig kvæler den samfundsmæssige virkelyst. Derved fastholdes Rusland i en tilstand af stagnation.

Som påpeget af *Peter Seeberg* er Mellempøstens regimer som hovedregel autokratiske. Staterne er overvejende stabile, men med ineffektive og korrupte institutioner. Undtagelserne fra autokratiet er Tunesien, som siden det såkaldte

arabiske forår i 2011 har udviklet sig til et forholdsvis velfungerende demokrati, og Libanon, hvis demokratiske og religiøst funderede politiske system længe har været særdeles ustabil. Også Israel er demokratisk, men præget af politiske kriser og en personfikseret politisk kultur, hvor populismen spiller en fremtrædende rolle. Især tre stater, Tyrkiet, Egypten og Syrien, udviser forstærkede autokratiske tendenser – i et Mellemøsten, der aktuelt forekommer betydeligt mere politisk differentieret, end det tidligere var tilfældet.

I lighed med de fleste arabiske stater hører Iran også til blandt autokratierne. Styret i Teheran er under pres, og *Claus Valling Pedersen* påpeger, at en række interne forhold har medvirket hertil. Vigtig at nævne er den stærkt konservative tidligere præsident Mahmoud Ahmadinejads (2005-2013) populistiske og nationalistiske politik, der i høj grad isolerede Iran. Hasan Rouhani, den mere pragmatiske efterfølger, har ikke formået afgørende at ændre dette, hvilket især skyldes tre forhold. Dels at den religiøse leder, ayatollah Khamene'i, synes i færd med at sætte sig så hårdt på magten, at der ikke bliver plads til andres stemmer. Dels en aggressiv amerikansk udenrigspolitik, der med USA's udtrædelse af atomaftalen fra 2015, som annonceret af Donald Trump 8. maj 2018, resulterer i en konfrontatorisk iransk holdning til Vesten. Endelig har Iran styrket sine alliancer med andre autokratiske aktører i regionen.

I modsætning til mange andre stater i Afrika blev Zimbabwe født som et demokrati. Og som beskrevet af *Stig Jensen* blev Robert Mugabe, der var premierminister 1980-1987 og siden mangeårig præsident, dengang hyldet som en visionær og populær leder. Den politiske udvikling i landet har over tid bevæget sig væk fra demokratiet og i autokratisk retning. Zimbabwe har ofte været på kollisionskurs med de vestlige donorer, hvis krav til landets økonomiske programmer ifølge Jensen har været underminerende for landets sammenhængskraft. Zimbabwe må i dag reelt betegnes som en fejlslagen stat – og har opnået status som en paria i Vesten. Landet har i de seneste to årtier været udsat for sanktioner fra den vestlige verden, som har ønsket at fremme et regimeskifte og retablering af demokratiet.

Brasiliens udvikling fra demokrati til autokrati fandt sted over ret få år. *Georg Winks* analyse af forløbet tager sit udgangspunkt i 1989, hvor Brasilien efter 25 års militærdiktatur vendte tilbage til demokratiet. Efter godt to årtier med relativ ro, og uden at Brasilien blev voldsomt anfægtet af den globale finanskrisen i 2008-09, kom det i 2013 til udbredte protester mod regeringen. Situationen

eskalerede, og præsident Dilma Rousseff måtte i august 2016 gå af. Efter en omfattende politisk krise lykkedes det for ultrahøjrekandidaten Jair Bolsonaro at vinde præsidentvalget og etablere, hvad brasilianske politologer benævner et instrumentelt autokrati – ifølge Wink en syntese af udtalt nationalistisk konservatisme og økonomisk liberalisme.

Demokratiets aktuelle tilstand

Den amerikanske tænketank Freedom House gør i sin 2019-rapport *Democracy in Retreat* opmærksom på, at fra 1988 til 2005 faldt andelen af lande med Freedom Houses kendte begreber benævnt Not Free fra 37 % til 23 %, mens andelen af lande benævnt Free steg fra 36 % til 46 %. I tidsrummet 2005-2018 steg andelen af Not Free-lande til 26 %, mens andelen af Free-lande faldt til 44 %. Freedom House fremhæver, at dette sker, samtidig med at magten koncentreret hos de vestlige industrielle centre er blevet udfordret af nye økonomiske stormagter, i særdeleshed Kina. Ligeledes nævnes et træk ved en ny fase i globaliseringen: en ekstrem rigdom samlet på meget få hænder, bl.a. hos nogle af IT-giganterne, mens lav- og mellemindkomst-lønmodtagere verden over ikke har oplevet nogen væsentlig fremgang, om nogen overhovedet. Disse fænomener har mange steder på kloden bidraget til styrkelsen af radikale politiske partier til både højre og venstre – og især understreger Freedom House fremvæksten af stærke højrepartier, som også under indtryk af den verserende migrationskrise har opnået betydelig tilslutning.¹⁰

Bogen er blevet til i en periode, hvor en global pandemi forårsaget af den såkaldte coronavirus blev en realitet. Sygdommen COVID-19 bredte sig i løbet af foråret 2020 til alle verdens lande og udfordrede regimer og befolkninger. Pandemien blev overalt et skræmmende livsvilkår og blev søgt imødegået af nationale strategier, der i nogen grad afspejler karakteren af de stater, der måtte kæmpe mod sygdommens følger. Det er samtidig indlysende, at et så dramatisk indgribende fænomen som COVID-19 kan benyttes til at score politisk kapital og styrke sin magt. Kina viste både svagheden og styrken ved et ikke-demokratisk regime. Landet reagerede lukket og sent, men til gengæld kraftfuldt, da det endelig vågnede til dåd. Autokratiske regimer i fx Ungarn og i Mellempøsten anvendte statslige tiltag med henblik på at bekæmpe pandemien og samtidig undertrykke politisk opposition. Nødvendigheden af kontrolforanstaltninger blev anvendt til at legitimere omfattende overvågning og nødretslovgivning, der

næppe umiddelbart ophæves igen. Således vil oppositionelle grupper og partier i fx Algeriet, Iran og Irak, der har forsøgt at organisere demonstrationer og protester mod regimeme, sandsynligvis finde det vanskeligere at genstarte protestbevægelser hinsides den periode, hvor samfundet er "lukket ned" på grund af sygdommen – hvorved regimernes ikke-demokratiske karakter yderligere tenderer til at blive forstærket.¹¹ Andre autokratier som Rusland og Brasilien havde svært ved at reagere, og atter andre som Hviderusland og Turkmenistan valgte helt at benægte eksistens af virussen i deres lande.

I flere lande så vi en forstærket kamp om at blive den, der mest overbevisende italesætter, hvordan sygdommen bør bekæmpes. Den retorik og de metaforer, der blev bragt i anvendelse under coronakrisen, kan bidrage til vores forståelse af demokratiets vilkår og udvikling i de lande, der undersøges i denne bog. Den brasilianske præsident Jair Bolsonaro markerede sig med en populistisk dobbeltstrategi, der tilsyneladende både havde til formål at ignorere pandemiens alvor og styrke præsidentens magt. Disse mål forfulgte han det første ved, at han fx påstod, at han med sin baggrund som trænet soldat og atlet kun ville opleve moderate følger af en eventuel smitte. For det andet ved at gøre gældende, at lægevidenskaben, men også lokale guvernører i Brasilien, der imod Bolsonaro indførte sundhedsbegrundede restriktioner, sammen med den politiske opposition udgjorde en konspiration mod det brasilianske styre.¹² I USA så vi Donald Trump først benægte pandemien, så give Kina, demokraterne, guvernørerne og sine egne eksperter skylden, for herefter at støtte væbnede demonstranter, der reagerede imod hans egen regerings og sundhedsmyndigheders anbefalinger. Han erklærede sig både helt uden ansvar for de mange døde og for at være den bedste til at bekæmpe pandemien, samtidig med at han promoverede indtil flere sundhedsskadelige kure. Bolsonaro og Trump er eksempler på autokratiske ledere, der kom til magten ved at erklære systemet krig, og som har fortsat kampen selv efter de er blevet ledere af systemet selv.

Men også i liberale demokratier så vi tendenser til forstærkede modsætninger mellem det siddende styre og den politiske opposition – med COVID-19 som politisk omdrejningspunkt. I Spanien, et af de hårdest ramte lande, udspillede der sig en til tider heftig politisk diskussion, hvor tre højrefløjspartier stod over for den regerende koalition af socialdemokratiske PSOE og venstrefløjpartiet Podemos. Højrefløjen forsøgte således gennem en omfattende mediekampagne, herunder personlige angreb på især vicepræsidenten, Pablo Iglesias fra Podemos,

at destabilisere den spanske regering – og i bredere forstand at underminere behovet for politisk enhed i en krisesituation.¹³

Lidt forenklet sagt forekommer det sandsynligt, at coronakrisen vil trække dybe spor – sundhedsmæssigt, politisk, økonomisk – i de kommende år. Og som eksemplerne ovenfor viser, er det langt fra sikkert, at en på en række punkter ændret virkelighed vil lede til politisk konsensus, men måske snarere det modsatte. Forfatterne til de enkelte kapitler har i de tilfælde, hvor de fandt det umiddelbart relevant og meningsfuldt, inddraget problemstillingen om coronakrisen – som endnu et væsentligt indspil i diskussionen om demokratiets krise og de nye autokratier. En af de diskussioner, vi må forvente i de kommende år, er, hvilke regimetyper der bedst håndterer sådanne kriser, om det er demokratier eller ikke-demokratier.

I denne bog er vi optaget af at tage den globale puls på nutidens demokrati. Demokrati er både en almen styreform med en vis global appel og en række lokale varianter, hvis konkrete udtryk hidrører fra landenes historie og geopolitiske placering, deres økonomi og kultur, institutionelle valg og overnationale samarbejder samt meget andet. Bogen søger ikke at afgøre spørgsmålet om, hvorvidt demokratiet er i krise – eller hvilken slags krise det i så fald er, foreløbig eller dødelig? Snarere er vi optaget af de mange samtidige og forskelligartede udviklinger, der for tiden sker med demokratiet. Hvis vi engang troede, der var én model, liberalt, repræsentativt demokrati med udgangspunkt i parlamenter og partier bundet sammen af retsstat, civilsamfund og kapitalisme, ser vi i dag en pluralitet af forskellige demokratier. Det gør denne bog nødvendig. Den giver et globalt overblik og robuste analyser af, hvor vi står lige nu, og den giver bud, ikke på den lange fremtid, men hvad der rører sig lige nu og i de nærmest kommende år.

Noter

- 1 De to mest kendte bidrag til den aktuelle diskussion om demokratiets krise/ny populisme eller autokratisering er måske David Runciman, *How Democracy Ends* (London: Profile Books, 2018) og Jan Zielonka, *Counter-Revolution. Liberal Europe in Retreat* (Oxford: Oxford University Press, 2018).
- 2 Se Anna Lührmann & Staffan I. Lindberg, "A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It?" *Democratization* 26 (7) (2019), 1095. Andre bidrag til forskningen er (fra en økonomisk vinkel) David Altman & Anibal Pérez-Liñán, "Explaining the Erosion of Democracy", *V-Dem Working Paper* 42 (2017). Med fokus på institutionelle aspekter: Nancy Bermeo, "On Democratic Backsliding", *Journal of Democracy* 27 (1) (2016). Demokratiske tilbageskridt set ud fra et generelt politisk/politologisk perspektiv: Anna Lührmann et al., "State of the World 2018: Democracy Facing Global Challenges", *Democratization* 26 (6) (2019). Michael Coppedge, "Eroding Regimes: What, Where, and When?", *V-Dem Working Paper*, no. 57 (2017). Steven Levitsky & Daniel Ziblatt, *How Democracies Die* (London: Penguin, 2018). David Waldner & Ellen Lust, "Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding", *Annual Review of Political Science* 21 (2018).
- 3 Lührmann & Lindberg, "A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It?", 1107-08.
- 4 Se Selen A. Ercan & Jean-Poul Gagnon, "The Crisis of Democracy. Which Crisis? Which Democracy?", *Democratic Theory* 1 (2) (2014), 1-10.
- 5 Andrea Cassani & Luca Tomini, *Autocratization in post-Cold War Political Regimes* (London and New York: Palgrave Macmillan, 2019).
- 6 Steven Levitsky & Lucan Way, "The new competitive authoritarianism", *Journal of Democracy* 31 (1), (2020), 51-65.
- 7 Juan Linz, *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown and Reequilibration – An Introduction* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1978).
- 8 Levitsky & Ziblatt, *How Democracies Die*, 23.
- 9 Jarosław Szczepański & Paulina Kalina, "The Road to Autocratization? Redefining Democracy in Poland", Conference Paper, ECPR General Conference, Hamburg 2018.
- 10 Freedom House, *Freedom in the World 2019. Democracy in Retreat* (Washington D.C: Freedom House, 2019).
- 11 Marc Lynch, "The COVID-19 Pandemic in the Middle East and North Africa", *POMEPS Studies* 39, april 2020, 4, https://pomeps.org/wp-content/uploads/2020/04/POMEPS_Studies_39_Web.pdf.
- 12 Thomas Milz, "Coronavirus: Brazil headed for catastrophe", *Deutsche Welle*, 19. maj 2020, <https://www.dw.com/en/coronavirus-brazil-headed-for-catastrophe/a-53502907>.
- 13 Eleanor Rosenbach, "Coronavirus, fake news, and the future of the Spanish left", *Open Democracy*, 21. april 2020, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/coronavirus-fake-news-and-future-spanish-left/>.